

JuU
1985/86:13

Justitiekommitténs betänkande

1985/86:13

om företagsbot (prop. 1985/86:23 jämte motioner)

Sammanfattning

I detta betänkande tillstyrker utskottet ett regeringsförslag om att det straffrättsliga reaktionssystemet skall kompletteras med en ny ekonomisk sanktion – företagsbot. Företagsbot skall kunna åläggas en näringsidkare när brott har begåtts i näringsverksamheten. Företagsbot skall fastställas till lägst 10 000 kr. och högst 3 milj. kr. Sanktionen skall ha en bestraffande funktion och skall inte användas i vinsteliminierande syfte. Utskottet gör ett inskräpande uttalande i frågan huruvida förväntad vinst av brottsligheten får beaktas när företagsbot skall bestämmas. Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

I en reservation (m, fp, c) avstyrks regeringsförslaget och efterlyses förnyade överväganden under beaktande av rättssäkerhetens krav.

Propositionen m. m.

I proposition 1985/86:23 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta genom propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:163) om införande av brottsbalken,
3. lag om ändring i rättegångsbalken,
4. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370).

Förslagen har granskats av lagrådet.

I fråga om propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförts i det följande under rubriken Utskottet på s. 11.

I samband med propositionen behandlar utskottet de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86:111 av Karin Ahrland m. fl. (fp), 1985/86:112 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) och 1985/86:113 av Gunilla André m. fl. (c). Motionsyrkandena redovisas på s. 11.

I ärendet har till justitiekommittén avgetts yttrande från skatteutskottet såvitt gäller lagförslag 4. Yttrandet fogas som *bilaga* till detta betänkande.

Under ärendets beredning har till utskottet inkommit en skrivelse från Sveriges industriförbund och en från SHIO-Familjeföretagen, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och Näringslivets delegation för marknadsrätt.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 1 kap. 8 § skall ha nedan angivna lydelse.

dels att nuvarande 36 kap. 3 a–5 §§ skall betecknas 36 kap. 4–6 §§ och att nuvarande 36 kap. 6–12 §§ skall betecknas 36 kap. 11–17 §§.

dels att nya 36 kap. 5, 14, 15 och 17 §§ samt rubriken till 36 kap. skall ha nedan angivna lydelse.

dels att det i balken skall införas fyra nya paragrafer, 36 kap. 7–10 §§, samt närmast före 36 kap. 1 § och nya 36 kap. 7 och 11 §§ nya rubriker av nedan angivna lydelse.

Till följd härav kommer 36 kap. brottsbalken att ha nedan angivna lydelse från och med den dag då denna lag träder i kraft.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

8 §

Förutom påföljd kan brott, enligt vad därom är stadgat, föranleda förverkande av egendom eller annan särskild rättsverkan, så ock medföra skyldighet att gälda skadestånd.

Förutom påföljd kan brott, enligt vad därom är stadgat, föranleda förverkande av egendom, *företagsbot* eller annan särskild rättsverkan, så ock medföra skyldighet att gälda skadestånd.

36 kap.

Om förverkande av egendom och om annan särskild rättsverkan av brott

Om förverkande av egendom, företagsbot och annan särskild rättsverkan av brott

Om förverkande

1. §¹

Utbyte av brott enligt denna balk som ej motsvaras av skada för enskild skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förslag för brott eller dess värde, om förslaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt denna balk.

2 §²

Egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna balk eller som frambragts genom sådant brott må förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga. Detsamma gäller egendom vars användande utgör brott enligt denna balk eller med vilken eljest tagits befattning som utgör sådant brott.

I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

3 §³

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om 1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning.

¹ Senaste lydelse 1968: 165.

² Senaste lydelse 1968: 165.

³ Senaste lydelse 1983: 224.

2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

4 §⁴

Har det till följd av ett brott som är begånget i utövningen av näringsverksamhet uppkommit ekonomiska fördelar för näringsidkaren, skall värdet därav förklaras förverkat även när det inte följer av 1 eller 2 § eller annars är särskilt föreskrivet.

Vad som har sagts i första stycket gäller ej, om förverkande är obilligt. Vid bedömningen av om så är förhållandet skall bland andra omständigheter beaktas om det finns anledning att anta att annan betalningsskyldighet som svarar mot de ekonomiska fördelarna av brottet kommer att åläggas näringsidkaren eller annars fullgöras av denne.

Kan bevisning om vad som skall förklaras förverkat inte alls eller endast med svårighet föras, får värdet uppskattas till ett belopp som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

5 §⁵

Förverkande till följd av brott av egendom eller dess värde får, om ej annat har föreskrivits, ske hos

a) gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,

b) den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,

c) den som genom brottet beretts vinning eller näringsidkare som avses i 3 a §,

d) den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.

Tillhörde egendomen vid brottet ej någon av dem som anges i första stycket a)–c), får den ej förklaras förverkad.

Särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej även den särskilda rätten förklaras förverkad.

Sådan rätt som har vunnits genom utmätning eller betalningssäkring upphör, om egendomen förklaras förverkad, såvida ej av särskild anledning förordnas att rätten skall bestå.

6 §

I stället för förverkande äger rätten föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk.

⁴ Senaste lydelse av förutvarande 3 a § 1982:335.

⁵ Senaste lydelse av förutvarande 4 § 1982:335.

Om företagsbot

7 §

För brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet skall, på yrkande av allmän åklagare, näringsidkaren åläggas företagsbot, om

1. brottsligheten har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten eller annars är av allvarligt slag och

2. näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten.

Första stycket gäller inte, om brottsligheten varit riktad mot näringsidkaren eller om det annars skulle vara uppenbart obilligt att ålägga företagsbot.

8 §

Företagsbot skall fastställas till lägst tio tusen kronor och högst tre miljoner kronor.

9 §

När storleken av företagsbot bestäms, skall särskild hänsyn tas till brottslighetens art, omfattning och förhållande till näringsverksamheten.

10 §

Företagsbot får efterges eller sättas lägre än vad som bort ske med tillämpning av 9 §,

1. om påföljd för brottet ådöms näringsidkaren eller företrädare för denne,

2. om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för näringsidkaren eller

3. om det annars är påkallat av särskilda skäl.

Gemensamma bestämmelser

11 §⁶

Vad i lag eller författning är föreskrivet om särskild rättsverkan av att någon dömes till straff skall gälla även då annan påföljd som omförmåles i 1 kap. 3 § ådömes.

⁶ Senaste lydelse av förutvarande 6 § 1981: 211.

Vid tillämpningen av första stycket skall villkorlig dom och skyddstill-
syn samt, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild
vård anses lika med fängelse. Därvid skall, om så förordnas, skyddstill-
syn och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex
månader.

12 §

Förutsättes för förverkande av egendom eller annan särskild rättsver-
kan, som kan följa å brott, att någon dömts till påföljd, må rätten, om
påföljd för brottet eftergives, i den mån omständigheterna föranleda därtill
förordna, att sådan rättsverkan skall inträda.

13 §

Har brott begåtts av någon som ej fyllt femton år eller som handlat under
inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet
av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom,
må rätten förordna om förverkande av egendom eller om annan särskild
rättsverkan, som kan följa å brottet, allenast om och i den mån det med
hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i
övrigt kan anses skäligt.

14 §⁷

Kan på grund av den brottsliges
död eller av annan orsak påföljd ej
längre ådömas, må egendom förklar-
as förverkad på grund av brottet
eller åtgärd föreskrivas till förebyg-
gande av missbruk, endast om
stämning i mål därom delgivits
inom fem år från det brottet be-
gicks. Talan må i sådant fall väckas
av åklagare endast om det *finnes*
påkallat ur allmän synpunkt.

Kan på grund av den brottsliges
död eller av annan orsak påföljd ej
längre ådömas, får egendom förklar-
as förverkad *eller företagsbot*
åläggas på grund av brottet eller
åtgärd föreskrivas till förebyggande
av missbruk, endast om stämning i
mål därom delgivits inom fem år
från det brottet begicks. Talan *får* i
sådant fall väckas av åklagare en-
dast om det *är* påkallat ur allmän
synpunkt.

I fall som nu sagts skall vad i 35 kap. 3 § stadgas äga motsvarande
tillämpning.

15 §⁸

Beslut om förverkande eller åtgärd till förebyggande av missbruk
förfaller, i den mån verkställighet ej
skett inom tio år från det beslutet
vann laga kraft.

Beslut om förverkande eller *om*
åtgärd till förebyggande av miss-
bruk *eller om företagsbot* förfaller,
i den mån verkställighet ej skett
inom tio år från det beslutet vann
laga kraft.

16 §⁹

Är i lag eller författning föreskrivet att förklaring skall meddelas om
förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott, må detta
likväl underlåtas, om denna rättsverkan är uppenbart obillig.

⁷ Senaste lydelse av förutvarande 9 § 1968: 165.

⁸ Senaste lydelse av förutvarande 10 § 1968: 165.

⁹ Senaste lydelse av förutvarande 11 § 1968: 165.

17 §¹⁰

Förverkad egendom tillfaller kronan, om ej annat är föreskrivet.

Förverkad egendom och företagsbot tillfaller staten, om ej annat är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986. Bestämmelserna i 7–10 §§ gäller inte i fråga om brott som har begåtts före ikraftträdandet.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken

Häriigenom föreskrivs att 12 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

För brott som begåtts före den 1 januari 1965 må, även om hinder ej möter till följd av vad i 35 kap. brottsbalken sägs, påföljd ej ådömas, om straff skulle vara att anse som förfallet vid bedömning efter lag som gällde då brottet begicks.

Vad i 36 kap. 10 § brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande beslut, som meddelats angående förverkande eller annan åtgärd enligt 2 kap. 16 eller 17 § strafflagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986.

¹⁰ Senaste lydelse av förutvarande 12 § 1968: 165.

3 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 §, 2 kap. 4 §, 26 kap. 1 § och 48 kap. 5 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 kap.

3 §¹

En tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare får inte sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. I mål om åtal för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, skall rätten dock bestå av en lagfaren domare och fem nämndemän. Om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet, får ytterligare en nämndeman utöver vad som följer av första eller andra meningen sitta i rätten.

Kan huvudförhandlingen i ett brottmål beräknas kräva minst fyra veckor, får två lagfarna domare sitta i rätten förutom nämndemännen.

Om det inträffar förfall bland nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän eller, i mål som avses i andra stycket andra meningen, med en lagfaren domare och fyra nämndemän.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål som hålls i förenklad form och vid annan huvudförhandling i tvistemål, när det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet att målet avgörs av en enda domare och parterna samtycker till det,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål som hålls i förenklad form och vid annan huvudförhandling i tvistemål, när det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet att målet avgörs av en enda domare och parterna samtycker till det,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och *det i n.ålet inte är fråga om företagsbot.*

¹ Senaste lydelse 1984: 131.

2 kap.

4 §²

Hovrätt är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta i hovrätten, om tingsrätten bestått av tre eller flera lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Förekommer ej anledning att döma till svarare straff än böter, är hovrätten dock domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Förekommer ej anledning att döma till svarare straff än böter *och är det i målet inte fråga om företagsbot*, är hovrätten dock domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd, som avser endast beredandet av ett mål, får vidtas av en lagfaren domare i hovrätten eller av en annan tjänsteman vid denna.

26 kap.

1 §³

Är någon skäligen misstänkt för brott och kan det skäligen befaras, att han genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att betala böter, värdet av förverkad egendom eller annan ersättning till det allmänna eller skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom, får förordnas om kvarstad på så mycket av hans egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning.

Är någon skäligen misstänkt för brott och kan det skäligen befaras, att han genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att betala böter, värdet av förverkad egendom, *företagsbot* eller annan ersättning till det allmänna eller skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom, får förordnas om kvarstad på så mycket av hans egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning.

² Senaste lydelse 1984: 131.

³ Senaste lydelse 1981: 828.

48 kap.

5 §⁴

Strafföreläggande får *icke* utfärdas.

om förutsättningar för allmänt åtal *ej föreligga*.

om i föreläggandet *ej upptagas* alla brott av den misstänkte, vilka enligt åklagarens vetskap *föreligga* till bedömning.

om målsägande förklarat, att han ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, eller begärt, att åtal skall väckas.

I fråga om villkor för *användning* av strafföreläggande i militärt brottmål *gälla* särskilda bestämmelser.

Strafföreläggande får *inte* utfärdas.

om förutsättningar för allmänt åtal *inte föreligger*.

om i föreläggandet *inte tas upp* alla brott av den misstänkte, vilka enligt åklagarens vetskap *föreligger* till bedömning.

om målsägande förklarat, att han ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, eller begärt, att åtal skall väckas.

om talan om företagsbot skall föras i anledning av brottet.

I fråga om villkor för *att använda* strafföreläggande i militärt brottmål *gäller* särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986.

4 Förslag till

Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)

Härigenom föreskrivs att 20 § kommunalskattelagen (1928: 370) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §¹

Vid beräkningen av inkomsten från särskild förvärvskälla skall alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förvärvande och bibehållande avräknas från samtliga intäkter i pengar eller pengars värde (*bruttointäkt*) som har influtit i förvärvskällan under beskattningsåret.

Avdrag får *inte* göras för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, såsom vad skattskyldig utgett som gåva eller som periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

kostnader i samband med plockning av vilt växande bär och svampar till den del kostnaderna inte överstiger de intäkter som är skattefria enligt 19 §;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv eller andre maken eller av den skattskyldiges barn som ej fyllt 16 år;

⁴ Senaste lydelse 1975: 670. Paragrafen föreslås ändrad även i prop. 1985/86: 9.

¹ Senaste lydelse 1985: 638.

ränta på den skattskyldiges eget kapital som har nedlagts i hans förvärvsverksamhet;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning på skuld;

avgift enligt 8 kap. studiestödslagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435) om överlastavgift;

avgift enligt lagen (1976: 666) om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m.:

avgift enligt 99 a § utlänningslagen (1980: 376);

avgift enligt 26 § arbetstidslagen (1982: 673);

skadestånd, som grundas på lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet eller annan lag som gäller förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, när skadeståndet avser annat än ekonomisk skada;

företagsbot enligt 36 kap. brottsbalken;

straffavgift enligt 8 kap. 7 § tredje stycket rättegångsbalken;

belopp, för vilket arbetsgivare är betalningsskyldig enligt 75 § uppbördslagen (1953: 272) eller för vilket betalningsskyldighet föreligger på grund av underlåtenhet att göra avdrag enligt lagen (1982: 1006) om avdrags- och uppgiftsskyldighet beträffande vissa uppdragsersättningar;

avgift enligt lagen (1976: 206) om felparkeringsavgift;

kontrollavgift enligt lagen (1984: 318) om kontrollavgift vid olovlig parkering;

överförbrukningsavgift enligt ransoneringslagen (1978: 268);

vattenföroreningsavgift enligt lagen (1980: 424) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg;

avgift enligt 3 § lagen (1975: 85) med bemyndigande att meddela föreskrifter om in- eller utförsel av varor;

lagringsavgift enligt lagen (1984: 1049) om beredskapslagring av olja och kol eller lagen (1985: 635) om försörjningsberedskap på naturgasområdet;

ränta på lånat kapital till den del räntan täcks av sådant statligt bidrag som avses i punkt 7 av anvisningarna till 24 §;

kapitalförlust m. m. i vidare mån än som får ske enligt 36 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986.

I motion 1985/86:111 av Karin Ahrland m. fl. (fp) yrkas att

1. riksdagen avslår proposition 1985/86:23 om företagsbot,
2. riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förslag till skärpta sanktioner för brott i näringsverksamhet.

I motion 1985/86:112 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) yrkas att

1. riksdagen avslår proposition 1985/86:23 i dess helhet,
2. riksdagen hos regeringen begär nytt förslag om sanktioner mot bl. a. företag i enlighet med vad som i motionen anförts.

I motion 1985/86:113 av Gunilla André m. fl. (c) yrkas att

1. riksdagen avslår proposition 1985/86:23 om företagsbot,
2. riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om principerna för ett fortsatt arbete inom området.

Utskottet

Inledning

Under en lång följd av år har i den kriminalpolitiska debatten frågan om sanktioner mot lagbrott som sker inom ramen för företags verksamhet dragit till sig stort intresse. Redan år 1973 påbörjades ett utredningsarbete, vars resultat redovisats i betänkandet (Ds Ju 1978:5) Företagsböter. Detta betänkande har remissbehandlats tillsammans med en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1979:10) Företagsböter – förslag till lagtexter.

Med ledning av bl. a. de synpunkter som kom fram vid remissbehandlingen utarbetades därefter departementspromemorian (Ds Ju 1981:3) Ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet. Promemorian kom att ligga till grund för viss lagstiftning år 1982. Det infördes då i 36 kap. brottsbalken (BrB) regler som gör det möjligt att förklara förverkade sådana vinster som har uppkommit hos företag till följd av att brott har begåtts i utövningen av deras verksamhet. Samtidigt lade riksdagen fast riktlinjer för sanktionsavgifter (prop. 1981/82:142, JuU 53, rskr. 328).

I 1982 års lagstiftningsärende uttalade justitieutskottet att utskottet emellertid inte var alldeles övertygat om att samhället med den nya förverkandebestämmelsen och ett utbyggt system med sanktionsavgifter kan inom alla aktuella sektorer nå alla de former av regelöverträdelser där ett starkt samhällsintresse påkallar ingripande. Utskottet fann övervägande skäl tala för att arbetet med att finna lämpliga modeller för korporativt ansvar borde fortsätta. Arbetet borde gälla frågan hur ett system med företagsböter kunde utformas. Vad utskottet anförts gavs regeringen till känna.

Kommissionen (Ju 1982:05) mot ekonomisk brottslighet fick regeringens uppdrag att utföra det arbete som riksdagen begärt.

Kommissionen har redovisat sitt uppdrag i delbetänkandet (Ds Ju 1984:5) Företagsbot.

Betänkandet och remissbehandlingen av det ligger till grund för förslagen i den nu aktuella propositionen.

I propositionen föreslås att de nuvarande sanktionerna i BrB skall kompletteras med en ny ekonomisk sanktion, kallad företagsbot. Sanktionen, som avses bli reglerad i 36 kap. BrB, föreslås bli konstruerad som en särskild rättsverkan av brott. Kapitlets rubrik skall samtidigt ändras.

Företagsbot skall enligt förslaget kunna åläggas näringsidkare på talan av allmän åklagare när brott har begåtts i utövningen av näringsverksamheten. För att företagsbot skall kunna komma i fråga skall krävas dels att brottsligheten har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten eller annars är av allvarligt slag, dels att näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kan krävas för att förebygga brottsligheten.

Det föreslås att företagsbot inte skall åläggas om brottsligheten har varit riktad mot näringsidkaren eller om ett åläggande annars skulle vara uppenbart obilligt.

Företagsbot skall enligt förslaget fastställas till lägst 10 000 kr. och högst 3 milj. kr.

Det föreslås möjlighet att efterge eller sätta ned företagsboten, bl. a. om påföljd för brottet ådöms näringsidkaren eller en företrädare för denne.

Enligt förslaget skall företagsbot inte få åläggas genom strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot. Vid prövning i tingsrätt och hovrätt skall nämndemän alltid delta i avgörandet.

Ådömd företagsbot föreslås inte vara avdragsgill vid näringsidkarens taxering.

Lagstiftningen har föreslagits träda i kraft den 1 januari 1986.

Allmänt

Det råder allmän enighet om att avsaknaden av effektivt verkande bestraffande sanktioner mot vissa former av regelöverträdelse i näringsverksamhet utgör ett kriminalpolitiskt problem. En del av det som brukar kallas ekonomisk brottslighet utgörs av sådana överträdelse av ekonomisk och näringsrättslig lagstiftning som äger rum inom ramen för företags verksamhet. De förslag som läggs fram i propositionen utgör ett led i strävandena att komma till rätta med det allvarliga samhällsproblem som den ekonomiska brottsligheten kommit att bli.

Den lagtekniska lösning som föreslås innebär att företagsbot inordnas i det straffrättsliga reaktionssystemet som en form av särskild rättsverkan av brott och inte som en påföljd i straffrättslig mening. Sanktionen skall emellertid ha en bestraffande funktion. Den skall inte användas i vinstelimineringens syfte. Den skall tillämpas oberoende av företagets ägarform och juridiska konstruktion i övrigt. Detta innebär att såväl enskilda näringsidkare som juridiska personer skall kunna åläggas företagsbot.

I samtliga motioner förkastades den valda konstruktionen och motionärerna anser att propositionen skall avslås. Motionärerna hävdar bl. a. att regeringsförslaget inte tillgodoser rättssäkerhetens krav. Motionärerna framför också förslag till andra lösningar, vilka enligt deras mening närmare bör övervägas av regeringen.

I motion 111 (fp) förespråkas skärpta straff mot näringsidkaren som fysisk person samt skärpningar i fråga om förverkande, skadestånd, vite och sanktionsavgifter. I motion 112 (m) ifrågasätts om inte ett utvidgat skadeståndsansvar i förening med särskild talerätt för offentliga organ avseende ersättningskrav på det allmännas vägnar skulle vara en framkomlig väg. I motion 113 (c) förordas ett fortsatt arbete på att finna former för vinsteliminering i företag, varvid särskild uppmärksamhet bör riktas mot de företagsformer där den allvarligaste ekonomiska brottsligheten och exempelvis grova miljöbrott vanligtvis begås.

Utskottet vill inledningsvis ge till känna sin tillfredsställelse över att arbetet på att finna sanktionsformer mot brott i näringsverksamhet nu, efter långvariga och omfattande överväganden, resulterat i ett för riksdagen framlagt förslag till lagreglering. Enligt utskottets bedömning är den lagtekniska konstruktion som valts – företagsbot som en särskild rättsverkan av brott – en principiellt lämplig lösning. Såsom närmare utvecklas av departementschefen (prop. s. 18 ff) skulle stora lagtekniska och systematiska svårigheter vara förenade med en konstruktion som bygger på straffrättsligt ansvar för juridiska personer. Det skulle enligt utskottets mening inte vara realistiskt att, för att skapa ett påföljdsinstitut och ett gärningsbegrepp avpassat för juridiska personer, nu företa en sådan omstöpning av straffrätten i alla dess delar som skulle krävas för att nå detta syfte.

När det gäller de vägar som motionärerna skisserar för att komma åt rådande missförhållanden anser utskottet att all erfarenhet visar att många av de föreslagna åtgärderna med största sannolikhet inte skulle vara tillräckliga för att nå det syfte som här är aktuellt. Härtill kommer att utskottet inte, bl. a. mot bakgrund av att det nu framlagts ett förslag som utskottet funnit principiellt tilltalande, kan ställa sig bakom motionsyrkanden om åtgärder som skulle innebära ytterligare tidsutdräkt i detta ärende som övervägts under så lång tid.

Med det sagda ställer sig utskottet bakom förslagets huvudlinjer. Utskottet övergår nu till att granska förslaget närmare i enskilda delar.

Avgränsningen av det straffbara området m. m.

Enligt regeringsförslaget skall – för brott som har begåtts i näringsverksamhet – företagsbot åläggas näringsidkaren om brottsligheten antingen har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten eller annars är av allvarligt slag och näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten.

Med uttrycket "brottsligheten har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten" avses brott mot utpräglad näringsreglerande författningar. Det kan gälla bestämmelser av mer allmän karaktär, t. ex. BrB:s regler om bokföringsbrott. Hit hör också exempelvis föreskrifter i arbetstidslagen (1982:673) och arbetsmiljölagen (1977:1160). Under denna kategori hör även brott mot mer specialinriktade bestämmelser såsom livsmedelslagen (1971:511) och lagen (1973:329) om hälso- och miljöfarliga varor.

Med uttrycket "eller annars är av allvarligt slag" åsyftas i propositionen i första hand allvarligare brott mot centrala straffbestämmelser, såsom bedrägeri eller häleri. Även överträdelser av mer generella specialstraffrättsliga regler kan räknas hit.

I motion 111 (fp) anfördes att det inte klart framgår vilka krav som ställs på näringsidkaren för att han skall undgå ansvar. I motion 112 (m) kritiserades att företagsbot skall kunna åläggas om brottsligheten "annars är av allvarligt slag". Motionärerna anförde att det är orimligt att på ett så generellt sätt vid straffhot ålägga företagen en allmänt brottsförebyggande uppgift.

Utskottet vill först framhålla att det självfallet är utomordentligt viktigt med konsekvens och klarhet i lagstiftningen. En ordning som tar sikte bara på brott mot näringsreglerande författningar skulle uppenbarligen leda till svårösta gränsdragningsproblem; t. ex. innehåller även central strafflagstiftning regler som huvudsakligen avser näringsverksamhet medan å andra sidan sådan specialstraffrättslig lagstiftning som här är aktuell mycket väl kan ha allmängiltig karaktär. Vidare är det inte ovanligt att en överträdelse av ett förbud i normalfall är att bedöma enligt en specialstraffrättslig regel men i grövre fall enligt en bestämmelse i BrB. Det är enligt utskottets mening inte godtagbart att införa ett system enligt vilket företagsbot skulle åläggas i det först nämnda fallet men inte i det senare.

Vad nu sagts innebär att utskottet delar departementschefens uppfattning att det inte skulle vara lämpligt att begränsa företagsbotens tillämpningsområde till att avse enbart brott som innebär överträdelser av utpräglat näringsreglerande författningar.

I sammanhanget vill utskottet också – i likhet med departementschefen – påpeka att det självfallet är den samlade bilden av brottslighetens art och omfattning som bör vara avgörande för om den skall anses innefatta ett grovt åsidosättande av de skyldigheter som är förenade med näringsverksamheten eller annars anses vara av allvarligt slag. Utskottet kan ställa sig bakom de vägledande uttalanden i denna fråga som departementschefen gör i propositionen. Utskottet vill därjämte särskilt betona att det, som framgår av lagtextens ordalydelse, för att företagsbot skall få åläggas krävs att brottsligheten har inneburit ett åsidosättande som varit *grovt* eller också varit av *allvarligt* slag.

Vad härefter gäller frågan vilka krav som kan ställas på näringsidkaren beträffande förebyggande åtgärder för att han skall undgå företagsbot när brott likväl har begåtts i verksamheten vill utskottet anföra följande.

Av naturliga skäl har frågan aktualitet närmast vid den typ av brottslighet som enligt förslaget till 36 kap. 7 § första stycket 1 BrB avses med uttrycket "annars är av allvarligt slag".

Först bör framhållas att det är en uppgift för åklagaren att visa att näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas av honom för att förebygga brottsligheten; en ordning med omvänd bevisbörda är det självfallet inte fråga om.

Utskottet vill vidare understryka att företagsbot bör komma i fråga endast då någon särskild omständighet förelegat som innebär att näringsidkaren framstår som klandervärd genom att han inte försökt hindra brottet.

De överväganden som skall göras angående frågan om de förebyggande

åtgärderna varit tillräckliga bör ske som en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. En sådan samlad syn på det aktuella fallet bör omfatta bl. a. brottets anknytning till näringsverksamheten och gärningsmannens ställning i denna. Detta innebär att man måste beakta verksamhetens art, inriktning, organisation och liknande förhållanden. Det måste kunna fastställas att näringsidkaren på grund av något sådant förhållande bort ha anledning att räkna med att det fanns en viss risk för att ett sådant brott kunde begås i verksamheten och att näringsidkaren också haft rimliga möjligheter att eliminera denna risk.

Det nu sagda, vilket överensstämmer med uttalanden som gjorts inom lagrådet och med departementschefens uttalanden i propositionen, ger enligt utskottets mening en tämligen klar vägledning för regelns tillämpning.

Härjämte vill utskottet också ansluta sig till de resonemang som förs i propositionen (bl. a. s. 113) i fråga om förebyggande åtgärder *m. m.* när brottsligheten framstår som främmande för själva näringsverksamheten.

Utskottets uttalanden innebär att utskottet inte kan ställa sig bakom motionsinvändningarna om att oklarhet skulle komma att råda i fråga om kraven på näringsidkaren att förebygga brottslighet. Såsom departementschefen anför torde det inte vara möjligt att i lagtexten tydligare än vad som gjorts ange gränsen mellan det tillåtna och det otillåtna. Förslaget avviker för övrigt inte heller från den gängse tekniken i lagstiftningsärenden av denna art.

Företagsbot och straffpåföljd samtidigt

Regeringens förslag innebär att företagsbot skall kunna åläggas oberoende av i vilken juridisk form näringsverksamheten bedrivs. De problem som föranleds av att enskilda näringsidkare kan dömas på vanligt sätt till straffpåföljd för det brott som föranleder företagsbot – och dessutom åläggas företagsbot – har i förslaget behandlats så att företagsboten får efterges eller sättas ned om näringsidkaren ådöms påföljd för brottet. Detsamma skall gälla om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för näringsidkaren.

Kritik riktas i motion 112 (*m*) mot förslaget, och motionärerna anför att dubbelbestraffning kommer att kunna ske.

Utskottet vill först uttala att det är väsentligt att ett system med företagsbot är så utformat att en likformig behandling av skilda företagsformer garanteras. Det är enligt utskottets mening därför inte rimligt att frågan huruvida företagsbot skall åläggas för brott i näringsverksamhet avgörs av om verksamheten bedrivs av en juridisk person eller av en enskild näringsidkare. Det bör sålunda inte komma i fråga att från tillämpningsområdet generellt undanta sådana fall där brottet har begåtts av en enskild näringsidkare som dömts till straff personligen.

Däremot kan det i lägen som det nu beskrivna finnas välgrundad anledning att tillämpa den föreslagna jämningsregeln; såsom anføres i propositionen ter det sig helt naturligt att företagsboten för en enskild näringsidkare eller ett fåmansföretag får jämkas om ett kännbart personligt straff för den aktuella gärningen ådöms näringsidkaren eller en företrädare för honom.

Många gånger torde det saknas anledning att ålägga företagsbot om företagaren döms till ett fängelsestraff eller kännbara böter. Utskottet vill här understryka att företagsbot inte skall innebära någon generell straffskärpning för de enskilda företagarnas del. Det bör också understrykas att utrymmet för tillämpning av jämningsregeln blir större i ett system som det nu aktuella, där företagsboten inte syftar till vinsteliminering, än det skulle ha blivit i ett system av annan art.

Mot bakgrund av det sagda kan utskottet inte anse att motionärernas farhågor är motiverade.

Företagsbot för handelsbolag

I motion 112 (m) anförs att åläggande av företagsbot kan få stötande konsekvenser när det gäller handelsbolag. Det förhållandet att bolagsmännen har solidariskt ansvar för bolagets förpliktelser innebär att företagsbot som åläggs ett handelsbolag kan krävas ut av vem som helst av bolagsmännen, oberoende av vederbörandes ansvar för brottet, anför motionärerna.

Utmärkande för ett handelsbolag är att bolaget utgör en juridisk person samtidigt som delägarna personligen svarar fullt ut för dess förpliktelser. Dock kan delägarna begränsa sitt ansvar till ett visst belopp och endast upp till denna gräns svara för bolagets förpliktelser (kommanditbolag). Användningen av handelsbolag har ökat efter det att den lägsta tillåtna gränsen för aktiekapital i aktiebolag höjdes.

Som utskottet nyss har utvecklat bör ett system med företagsbot utformas så att skilda företagsformer behandlas lika. Utskottet anser inte att handelsbolag skall undantas från regleringen. Talan om företagsbot skall i förekommande fall föras mot handelsbolaget som sådant.

När det gäller det av motionärerna kritiserade förhållandet har detta sin orsak i handelsbolagens reglering av företagsformen. Denna reglering innebär t. ex. att en bolagsman, utan att själv ha gjort sig skyldig till en gärning eller underlåtenhet som lett till skadeståndsskyldighet för bolaget, likväl kan personligen träffas av skadeståndsskyldigheten. Utskottet delar departementschefens bedömning att det inte är befogat att såvitt gäller företagsbot göra undantag från reglerna om bolagsmännens ansvar för handelsbolagets förpliktelser. Någon särreglering av hur företagsboten skall fördelas mellan bolagsmännen bör således inte införas enligt utskottets mening.

Företagsbot vid taxering

Enligt regeringsförslaget skall företagsbot inte vara avdragsgill vid näringsidkarens taxering.

Såvitt gäller denna del av förslaget har skatteutskottet avgett yttrande till justitieutskottet.

Skatteutskottet, som konstaterar att företagsboten som den slutligt utformats i propositionen getts en uteslutande bestraffande funktion, uttalar att den enligt de principer som allmänt tillämpas vid beskattningen inte bör utgöra en avdragsgill kostnad.

Häremot har en minoritet (m, fp, c) i skatteutskottet en avvikande mening. Minoriteten anför bl. a. att vissa uttalanden av departementschefen kan tolkas så att företagsboten skulle inrymma ett vinsteliminierande element, och de anser därför att det inte utan vidare är klart att företagsboten generellt skall bedömas som en icke avdragsgill kostnad.

Utskottet vill först framhålla att förslaget innebär att företagsbot inte skall ha någon vinsteliminierande funktion utan endast en bestraffande funktion. Företagsbot skall alltså inte tillämpas så att en ekonomisk fördel av brottet därigenom undanröjs. I detta syfte skall i stället användas redan tillämpliga regler, t. ex. 36 kap. 3 a § BrB. Enligt den bestämmelsen är det möjligt att förklara förverkade sådana vinster och andra ekonomiska fördelar som har uppkommit hos företag till följd av att brott har begåtts i verksamheten. Det torde emellertid inte vara möjligt att förklara förutsebara men ännu inte uppkomna vinster förverkade.

Utskottet anser, i linje med vad också uttalats inom lagrådet, att det är följdriktigt att företagsbot, som inte omfattar vinsteliminering, inte får dras av vid näringsidkarens taxering.

En annan sak som emellertid bör beröras i sammanhanget gäller i vad mån tänkbara framtida vinster alls bör kunna beaktas vid avgörandet av om företagsbot skall åläggas och när botens storlek bestäms (jämför den *avvikande mening* i skatteutskottet). Departementschefen uttalar (s. 110) i anslutning till sina överväganden om när det kan bli aktuellt att vid sidan av ett personligt straff ålägga den enskilde näringsidkaren företagsbot, att det främst torde vara i den typen av situationer som man generellt sett bör kunna beakta utsikter till framtida vinster, och då inom ramen för botens bestraffande funktion. Han uttalar vidare bl. a. (s. 114 f), i anslutning till de paragrafer i förslaget som avser företagsbotens storlek och hur den skall bestämmas, att företagsboten i förekommande fall bör bestämmas med hänsyn tagen även till sådana förtjänster av brottsligheten som inte har hunnit uppkomma men som kan förutses när lagföringen äger rum. I den mån sådana förtjänster inte kan nås med förverkande måste naturligtvis särskild hänsyn tas till detta, anför han.

Utskottet kan i och för sig instämma i att det kan finnas fall när det skulle vara stötande att inte kunna beakta en ännu inte uppkommen men förväntad ekonomisk vinst av brottsligheten när företagsbot skall bestämmas, och utskottet godtar därför i princip departementschefens syn på frågan. Utskottet vill emellertid samtidigt tillägga att det är självklart att ett sådant hänsynstagande till en framtida vinst endast får ske inom ramen för den funktion som ett åläggande av företagsbot är avsett att ha, nämligen som en bestraffning. Utskottet vill också framhålla att det normala bör vara att beräkningar eller uppskattningar av eventuella framtida vinster inte skall göras när frågor om företagsbot avgörs. I de få fall där sådana överväganden ändå blir aktuella måste de – såsom eljest inom straffrätten – präglas av en hög grad av säkerhet både i fråga om sannolikheten för att vinst uppkommer och vad gäller storleken av den.

Såsom redan framgått av uttalanden i det föregående kan utskottet inte instämma i den motionsvis framförda kritiken att förslaget skulle brista i klarhet och förutsebarhet och strida mot hittills tillämpad lagstiftningsteknik. Enligt utskottets mening är lagförslaget väl berett. Lagstiftningstekniken avviker inte från de normer som är brukliga i ärenden av sådan central straffrättslig art som det här gäller. Någon lagreglering i detalj för alla uppkommande situationer är självfallet inte tänkbar och heller inte önskvärd. Utskottet anser att de enskilda bestämmelserna jämte de uttalanden som gjorts i propositionen och av utskottet bör ge en tillfredsställande ledning för den praktiska tillämpningen.

Förslagets effekter på företagen m. m.

I motion 113 (c) tas upp frågan om förslagets effekter på företagen: motionärerna befarar att den föreslagna regleringen kommer att förhindra demokratisering och decentralisering inom företagsledningarna. De anför vidare att näringsverksamhet kommer att styras över från eget företagande till aktiebolags- och stiftelseform och att småföretag kommer att missgynnas. Utskottet vill för sin del med anledning härav anför att inget framkommit som för närvarande utgör orsak till en sådan syn på företagsbot och följderna av att en sådan sanktion införs, och utskottet har därför inte skäl att ställa sig bakom motionssynpunkterna.

Sammanfattande ställningstagande

De överväganden som utskottet har redovisat i det föregående innebär att utskottet tillstyrker bifall till propositionen och avstyrker bifall till motionerna.

Övrigt

Utskottet anser att tidpunkten för den nya lagstiftningens ikraftträdande bör vara den 1 juli 1986.

Avslutningsvis vill utskottet något beröra en fråga om den språkliga utformningen av den föreslagna huvudbestämmelsen om företagsbot (36 kap. 7 § BrB). Som framgår av det föregående föreskrivs där bl. a. att företagsbot inte skall åläggas "om det annars skulle vara uppenbart *obilligt* att ålägga företagsbot". I det till lagrådet remitterade förslaget förekom i stället ordet "oskäligt". Ändringen till obilligt företogs på förslag av lagrådet. Som departementschefen anför i propositionen finns detta ord i andra paragrafer i 36 kap. BrB i sådant sammanhang som här är aktuellt. Utskottet ansluter sig till bedömningen att ordet obilligt bör användas i den nya bestämmelsen.

I propositionen anför departementschefen att det i lagstiftningssammanhang under senare tid har sagts att de båda nämnda uttrycken torde ha i stort sett samma betydelse och att "oskäligt" borde väljas såsom språkligt mera

lättbegripligt, och han förutskickar att han i senare sammanhang avser att aktualisera frågan om vilket språkbruk som bör begagnas i berört avseende.

I anslutning härtill bör sägas att frågan huruvida de båda uttrycken har samma innebörd har aktualiserats i arbetet på moderniseringen av författningsspråket och att det då framkommit olika meningar om vad som är lämpligt ordval. Här kan hänvisas till lagrådets uttalande i detta lagstiftningsärende (prop. s. 95; jfr prop. 1983/84:137 s. 223 f). Det kan nämnas att riksaklagaren nyligen i ett remissyttrande över en departementspromemoria (Ds Ju 1984:12) gjort invändningar mot tanken att ersätta uttrycket "obilligt" med "oskäligt". Han har där uttalat att uttrycken åtminstone i lagtolknings-sammanhang har olika innebörd. På anförda skäl har han hävdat att "obilligt" i rättstillämpningen ger ett större utrymme för avvägningar i det enskilda fallet än "oskäligt".

Frågan om moderna krav på lagtextens språkliga utformning har tidigare uppmärksammats i riksdagen (se JuU 1978/79:37 samt JuU 1981/82:8 s. 14 f och där gjorda hänvisningar). Kort sagt råder enighet om att författningarna bör göras så lättlästa som möjligt. När det gäller den nu berörda frågan om ordval – förvisso inte lättbedömd – kan det enligt utskottets mening sägas att det här inte enbart gäller ett spörsmål om språklig lättbegriplighet. Uppenbarligen måste olika synpunkter och argument vägas mot varandra och hänsyn tas till skilda intressen. Utskottet saknar för närvarande tillräckligt bedömningsunderlag för att kunna närmare utveckla sin syn.

Mot denna bakgrund vill utskottet avvakta resultatet av de av departementschefen förutskickade övervägandena av frågan i ett senare lagstiftningsärende. Härigenom erbjuds ett lämpligt tillfälle för riksdagen att ta ställning till saken.

Utöver vad som sagts i det föregående har utskottet inte något att anföra med anledning av propositionen eller motionerna.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. *beträffande avslag på förslaget om införande av sanktionen företagsbot*

att riksdagen avslår motion 1985/86:111 i denna del (yrkande 1), motion 1985/86:112 i denna del (yrkande 1) och motion 1985/86:113 i denna del (yrkande 1),

2. *beträffande tillkännagivande om nytt förslag*

att riksdagen avslår motion 1985/86:111 i denna del (yrkande 2), motion 1985/86:112 i denna del (yrkande 2) och motion 1985/86:113 i denna del (yrkande 2),

3. att riksdagen antar de genom proposition 1985/86:23 framlagda förslagen till

a. lag om ändring i brottsbalken,

b. lag om ändring i lagen (1964:163) om införande av brottsbalken,

c. lag om ändring i rättegångsbalken.

d. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
dock med den ändringen att tidpunkten för lagarnas ikraftträdande
bestäms till den 1 juli 1986.

JuU 1985/86:13

Stockholm den 29 januari 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Bengt-Ola Rytting (s), Göran Ericsson (m), Eva Johansson (s) och Jerry Martinger (m).

Reservation

Karin Ahrland (fp), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Elving Andersson (c), Göran Ericsson (m) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 13 med "Utskottet vill" och slutar på s. 18 med "nya bestämmelsen" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill inledningsvis framhålla att utskottet delar departementschefens uppfattning att det finns behov att kunna ingripa med strängare sanktioner mot näringsidkare som i sin verksamhet bryter mot de regler som samhället ställer upp, t. ex. i fråga om arbetsmiljö eller naturvård. Erfarenheterna visar att de nuvarande möjligheterna på området inte är tillräckliga.

Regeringsförslaget om företagsbot innebär en juridisk nykonstruktion; som en del av det straffrättsliga reaktionssystemet föreslås en särskild rättsverkan av brott – företagsbot – avsedd att tillämpas i bestraffande syfte mot näringsidkare, även sådana som är juridiska personer.

Ett genomförande av förslaget innebär enligt utskottets mening att helt nya principer skulle komma att föras in i vår rättsordning och där komma att påverka straffrättens fundamentala delar. Såsom påpekats av åtskilliga remissinstanser, inte minst sådana med särskild juridisk sakkunskap, bör en förändring av så djupgående art inte genomföras utan att ha föregåtts av tillräckligt omfattande analyser från såväl teoretiska och systematiska som mer praktiska utgångspunkter.

Även om regeringsförslaget kan ses som ett resultat av ett långvarigt utredningsarbete har någon sådan allsidig genomlysning inte ägt rum i ärendet. Regeringsförslaget präglas i stället av att ha tillkommit i hast utan att tid getts för nödvändiga överväganden. Utskottet anser att förslagets konsekvenser för straffrättsystemet i stort inte har blivit tillräckligt utredda. Detsamma gäller konsekvenserna i förhållande till angränsande rättsområden.

Vid sidan av de nu redovisade principiella invändningarna mot förslaget

vill utskottet också något gå närmare in på förslagets utformning.

Lagförslaget har utsatts för en exempellöst hård kritik vid lagrådsgranskningen. Kritiken har i stora delar riktats mot lagtextens oklara och alltför öppna formuleringar, som mer eller mindre ger den karaktär av ramlagstiftning. Som lagrådets ledamöter uttalat är en sådan lagstiftningsteknik absolut inte godtagbar på straffrättens område.

Förslagets utformning är vidare sådan att betydande svårigheter kan förutses vid en framtida tillämpning av reglerna. Detta gäller både i fråga om gränserna för tillämpningsområdet och de skönsmässiga bedömningar som domstolen i varje enskilt fall måste göra. Den föreslagna lagtexten ger inte den enskilde tillräcklig vägledning för bedömningen av om hans beteende kommer att anses vara laglydigt eller ej. Någon möjlighet att förutse hur en domstol kommer att tolka de allmänt hållna reglerna kommer den enskilde inte att ha. Dessa förhållanden inger utskottet mycket stora betänkligheter. Enligt utskottets mening tillgodoser regeringsförslaget om företagsbot inte de elementära rättssäkerhetskraven.

Vad nu sagts leder utskottet till slutsatsen att regeringens förslag om lagstiftning om företagsbot inte bör godtas av riksdagen. Utskottet ställer sig därför bakom de i motionerna 111, 112 och 113 framförda yrkandena om avslag på propositionen.

På grund av detta ställningstagande saknar utskottet anledning att gå in på enskildheter i lagförslagen. Utskottet vill emellertid uttala sitt stöd för huvuddragen i den kritik mot lagförslagen som förs fram i motionerna.

Med hänsyn till det behov av lagstiftningsåtgärder på området som utskottet inledningsvis har berört vill utskottet emellertid härjämte uttala sig för fortsatta överväganden i ämnet. Det är angeläget att man utan alltför stor tidsutdräkt finner vägar som kan leda till skärpta sanktioner mot näringsidkare som sätter sig upp mot samhällets regler. Såsom framgått av vad utskottet nyss sagt torde detta få ske inom ramen för gällande ordning. Lösningar som bör övervägas kan avse strängare straff mot näringsidkaren som fysisk person, skärpningar i fråga om förverkande, skadestånd, vite och sanktionsavgifter. Ett utvidgat skadeståndsansvar i förening med särskild talerätt för det allmänna hör också hit. Vidare är det viktigt att fortsätta arbetet på att finna effektiva former för vinsteliminering i företag som bryter mot vitala regler och därigenom skaffar sig vinster på orättfärdigt sätt. Det bör ankomma på regeringen att närmare bestämma hur det skisserade arbetet skall bedrivas. Ett nytt förslag till lagstiftning bör så snart som möjligt föreläggas riksdagen. Därmed avser utskottet att arbetet med ett sådant förslag bör bedrivas med förtur men utan sådan brådska att elementära rättssäkerhetskrav åsidosätts.

Vad utskottet nu anfört med anledning av motionerna bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under momenten 1–3 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *avslag på förslaget om införande av sanktionen företagsbot*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:111 i denna del (yrkande 1), motion 1985/86:112 i denna del (yrkande 1) och motion 1985/

86:113 i denna del (yrkande 1) godkänner vad utskottet anfört i detta hänseende, JuU 1985/86:13

2. beträffande *tillkännagivande om nytt förslag* att riksdagen med anledning av motion 1985/86:111 i denna del (yrkande 2), motion 1985/86:112 i denna del (yrkande 2) och motion 1985/86:113 i denna del (yrkande 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende,

3. att riksdagen avslår de genom proposition 1985/86:23 framlagda förslagen till

- a. lag om ändring i brottsbalken,
- b. lag om ändring i lagen (1964:163) om införande av brottsbalken,
- c. lag om ändring i rättegångsbalken.
- d. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370).

Särskilda yttranden

1. Området för företagsbot

Sven Munke (m), Göran Ericsson (m) och Jerry Martinger (m) anför:

Vi har, tillsammans med företrädare för folkpartiet och centern, reserverat oss mot utskottsmajoritetens beslut att tillstyrka propositionens förslag om införande av sanktionen företagsbot. Som närmare utvecklas i reservationen anser vi att förslaget, i den utformning som det har kommit att få, skall avslås. För det fall riksdagen skulle komma att bifalla vad utskottets majoritet hemställt – och företagsbot således införs i den svenska rättsordningen – vill vi framhålla att det hade varit lämpligt och rimligt om sanktionen gjorts tillämplig inte bara i fråga om näringsidkare utan även i fråga om organisationer som inte är i egentlig mening näringsidkare men vars verksamhet innefattar ekonomisk förvaltning i mer eller mindre affärsmässiga former. Som exempel kan nämnas fackföreningsrörelsen, bildningsförbunden och idrottsrörelsen. Det torde vara allmänt känt att det även inom sådan verksamhet kan förekomma brottsliga förfaranden som är jämförbara med dem som är avsedda att beivras genom företagsbot.

2. En språkfråga

Karin Ahrland (fp) anför:

Den i detta lagstiftningsärende aktualiserade språkfrågan om man senare bör byta ut ordet "obilligt" mot "oskäligt" är – som utskottet säger – inte lättbedömd.

Betydelseskillingen mellan de båda orden i de sammanhang där de används är mycket fin, och i sakprosan torde den ha försvunnit. Det är vidare tänkbart att ordet "obilligt" av många kan missförstås oftare än "oskäligt".

Emellertid är det svårt att bortse från att ordet "obilligt" används för att öppna möjlighet för att ta *billighetshänsyn*. En särskild betydelse har det onekligen också att ordet fått en speciell valör i lagtolknings-sammanhang och i rättstillämpningen i övrigt: Härtill kommer att en terminologisk översyn av

det aktuella rättsområdet inte bara innebär ett tekniskt enkelt utbyte av ord utan också kräver överväganden av mera komplicerad natur.

Slutsatsen borde enligt min mening närmast bli att man, i alla händelser inte för närvarande, bör lägga ner mera möda på denna sak än som redan skett. Jag ansluter mig dock till vad utskottet enhälligt uttalat och till tanken där bakom, nämligen att det bör ankomma på regeringskansliet att överväga frågan om det bör tas initiativ till ett ställningstagande av riksdagen.

1985/86:1 y

om företagsbot

Till justitieutskottet

Regeringen föreslår i proposition 1985/86:23 att de nuvarande sanktionerna i brottsbalken skall kompletteras med en ny ekonomisk sanktion, benämnd företagsbot och konstruerad som en särskild rättsverkan av brott som skall kunna åläggas näringsidkare när brott har begåtts i dennes verksamhet. Företagsboten skall enligt förslaget anses utgöra en vid näringsidkarens taxering icke avdragsgill kostnad. I ärendet har väckts tre motioner, alla med yrkanden om avslag på propositionen.

Justitieutskottet har berett skatteutskottet tillfälle att yttra sig i ärendet.

Skatteutskottet som begränsar sig till frågan om företagsbotens behandling i avdragshänseende konstaterar att företagsboten, som den slutligt utformats i propositionen, uteslutande givits karaktären av en bestraffande sanktion. Vid sådant förhållande bör den enligt de principer som allmänt tillämpas vid beskattningen inte utgöra en avdragsgill kostnad.

Stockholm den 26 november 1985

På skatteutskottets vägnar

Jan Bergqvist

Närvarande: Jan Bergqvist (s), Knut Wachtmeister (m)*, Bo Forslund (s)*, Kjell Johansson (fp), Stig Josefson (c), Torsten Karlsson (s), Bo Lundgren (m), Egon Jacobsson (s)*, Britta Bjelle (fp), Karl Björzén (m), Lars Hedfors (s), Karl-Anders Petersson (c), Tommy Franzén (vpk), Sverre Palm (s) och Erkki Tammenoksa (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Avvikande mening

Knut Wachtmeister (m), Kjell Johansson (fp), Stig Josefson (c), Bo Lundgren (m), Britta Bjelle (fp), Karl Björzén (m) och Karl-Anders Petersson (c) anför:

Representanter för våra partier har i motioner till justitieutskottet yrkat avslag på propositionen. Ett bifall till detta yrkande innebär att frågan om företagsbotens skattemässiga behandling förfaller.

I det förslag till företagsbot som lades fram av kommissionen mot ekonomisk brottslighet liksom senare i lagrådsremissen var boten konstruerad som en särskild rättsverkan av brott med både vinsteliminering och

besträffande inslag. Detta föranledde allvarlig kritik från lagrådet och riksskatteverket, som menade att sanktionen uteslutande borde ges en repressiv funktion om man ville undvika missförstånd och ojämhet i rättstillämpningen.

I propositionen har föreslagits att företagsbot skall fastställas direkt i pengar och att latituden skall sträcka sig från 10 000 kr. till 3 milj. kr. Departementschefen anser sig härigenom ha begränsat företagsboten till att ha uteslutande en besträffande funktion. Han konstaterar emellertid samtidigt att man även med denna konstruktion av företagsboten bör kunna ta hänsyn till uppkomna eller tänkbara ekonomiska fördelar av det förfarande som föranlett boten. Detta tolkar vi så att företagsboten också i den nya versionen inrymmer ett vinsteliminierande element. Av den anledningen anser vi det inte utan vidare klart att företagsboten generellt skall bedömas som en vid näringsidkarens beskattning icke avdragsgill kostnad.

Avslutningsvis vill vi erinra om att vi i samband med riksdagsprövningen av frågan om det arbetsrättsliga skadeståndets skatterättsliga behandling hävdade den uppfattningen att modern lagstiftning – med dess ofta svåröverskådliga och svårtolkade bestämmelser – ställer orimliga krav på företagen.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Propositionen m. m.	1
Propositionens lagförslag	2
1. Lag om ändring i brottsbalken	2
2. Lag om ändring i lagen (1964:163) om införande av brottsbalken	6
3. Lag om ändring i rättegångsbalken	7
4. Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370)	9
Motionerna	11
Utskottet	11
Inledning	11
Propositionens huvudsakliga innehåll	12
Allmänt	12
Avgränsningen av det straffbara området m. m.	13
Företagsbot och straffpåföljd samtidigt	15
Företagsbot för handelsbolag	16
Företagsbot vid taxering	16
Lagstiftningstekniken	18
Förslagets effekter på företagen m. m.	18
Sammanfattande ställningstagande	18
Övrigt	18
Utskottets hemställan	19
Reservation (m, fp, c)	20
Särskilda yttranden	22
1. Området för företagsbot (m)	22
2. En språkfråga (fp)	22
Bilaga	24
Skatteutskottets yttrande	24